

Ženska v tisku: globalni kulturni modeli in slovenska tranzicija

Slovenska družba je z vstopom v "tranzicijo" dokončno stopila tudi v prostor globalne kulture. Ta po najsplošnejši definiciji pomeni kulturni, politični in finančni pretok blaga, idej in ideologij, ki običajno poteka iz smeri razvitega anglo-ameriškega centra v svetovne periferije.¹ Toda globalizacija ne pomeni le preprostega prevzemanja kulturne logike svetovne potrošniške mreže in hegemonije zahodnega kapitala; globalna kultura se vselej "lokalizira",² kar pomeni, da se "blagovni fetišizem" svetovnega trga artikulira v vsakokratnih specifičnih družbenih, političnih in kulturnih kontekstih lokalnih svetov. Pri nas je ta kontekst "družba tranzicije", to je vmesni prostor med socializmom in tržno ekonomijo, s pripadajočim redom menjave spominov in kolektivnih identitet.

Kdaj natančno smo postali del globalne kulture, je težko določiti s koledarsko natančnostjo, kajti zamišljanje novega reda kolektivitete ne more steči brez razvoja civilnega imaginarija, ki legitimira materialni preskok. Toda po zgledu Baudrillarda in njegovih kritikov³ prav gotovo lahko rečemo, da je slovenska kultura postala globalna nič prej in šele v trenutku, ko se je "feminizirala", ko je v svoj korpus množičnih medijev in civilne politike sprejela žensko, in sicer kot hkratni objekt in subjekt potrošništva. Ali nasprotno, slovenska kultura je postala del globalne kulture v trenutku, ko se je organizirala kot množična kultura, kot množična kultura pa se je lahko organizirala šele, ko je odprla vrata ženski kulturi: ko je ženska podoba postala privilegirana kraj trženja in afirmacije "družbe spektakla".

Prehod v novo kulturno paradigmo ni stekel brez pretresov. Odživi na zasedbo ženskega telesa v javnem prostoru, na primer, so bili dramatični in kontroverzni.

¹ M. Waters, *Globalization*, London, Routledge, 1995.

² Primerjaj A. Giddens, *The Consequences of Modernity*, Cambridge, Polity, 1990; in E. Robertson, *Globalization*, London, Sage, 1992.

³ Primerjaj T. Modleski, *Feminism Without Women: Culture and Criticism in a "Postfeminist" Age*, New York, Routledge, 1991.

(Spomnimo se zdaj že (ne)slavnega Krkinega oglasa za zaščitno kremo za sončenje s sloganom "Vsaka ima svoj faktor", ki je moč delovanja zaščitnega faktorja ponazoril z nizom ženskih zadnjic v različnih kožnih odtenkih). Danes se, dobro vpeljeni v ekonomijo porabništva in vajeni tovrstnih reprezentacij, izogibamo pretiranim reakcijam, ki bi utegnile govoriti o naši medijski nepoučenosti in naivnosti; neprizadeti se mirno sprehajamo mimo razstavljenih ženskih podob in zremo skozi izložbena okna globalne kulture, kot smo nekoč zrl skozi okna lokalne blagovnice. Neprizadost je znamenje politične otopelosti, ki jo proizvaja množična kultura: seksualiziranih podob je preveč, da bi se sploh še lahko odzvali, hiperprodukcija pornografskega pogleda, zasidrana predaleč v našem potrošniškem nezavednem, da bi se lahko uprli. Tisto, kar nas je nekoč zbadlo v oči, je v kratkem obdobju slabega desetletja postalo nevidno: zaton ekscesa nas je izvrigel v orbito globalnega blagovnega fetišizma.

Toda objektiv je mogoče tudi zavrteti in reči, da je to, kar danes zaseda javno vidno polje, natančno tisto, kar je nekoč obstajalo pod površjem. Težko bi namreč verjeli, da je bila kultura preteklosti deseksualizirana, da je socialistična ideologija ženski prihranila mesto spolnega objekta. Nasprotno, ob naraščajoči segmentaciji slovenske družbe je bila le uskladiščena kot spolna in razredna vsebina nižjih slojev: mehanikov, šoferjev, delavcev v orodjarni ali na bencinskih servisih. Danes zaseda medijski prostor večine. Ob pohodu klinično higienskih avtohiš bomo našli čedalje manj priložnosti, da bi si ogledovali kulturološke kuriozitete mehaničnih delavnic, polepljenih s posterji "plejbojevskih" deklet in koledarjev s tekmovanj za "miss bikini". Toda zatona nam ni treba obžalovati: skrivnost mehaničnih delavnic se je preselila pred oči javnosti, na strani nacionalnega tiska in komercialnih elektronskih medijev. Nekoč osamljene rutine gospodinje preraščajo v melodramatične zgodbe s strani ženskih revij, pa tudi objekt postmodernega kulinaričnega potrošništva, ki kolonizira moderne podhode ljubljanske meščanske veleblagovnice. Na razglasitvi Slovenke leta se za kolektivno vidnost skupaj s popularnimi medijskimi obrazi prerivajo ministri in tuji veleposlaniki; nekoč getoiziran ritual bralk ženske revije postaja prestižni nacionalni ceremonial konstruiranja kolektivne identitete, pa tudi kulturnega spopada, rečeno gramscijevsko, za konsolidacijo postsocialističnega zgodovinskega bloka.

Slovenska kultura se globalizira. Kulturne prakse, ki bi lahko služile kot izreden kulturološki vir terenskemu raziskovanju moderne popularne kulture, postopoma izginjajo. Toda odpirajo se novi arhivi, ki ne zaslužijo nič manj kritične pozornosti in teoretske obravnave. Vpogled v tiskano podobo ženske je eno od izhodišč, ki lahko služi opazovanju prihoda globalne kulture v Slovenijo. Kulturološki element, ki ga lahko odnesemo iz študija množičnega ženskega lika, je zgodovinski vpogled, kako je globalizacija sodelovala v ideološkem ostrenju in množičnokulturnem artikuliranju slovenske družbe po socializmu.

Večini prispevkov v pričujočem vsebinskem bloku "Ženska v tisku" je skupna, kot pove sam naslov, kulturološka retrospektiva razcveta feminizacije slovenske kulture v tiskanih medijih. V zadnjem času smo priča posebni eksploziji množične ženske kulture na trgu ženskih revij. Novi glamurozni liki žensk iz tujega tiska v kombinaciji s spolno ozaveščeno intelektualno, poklicno karieristično, holistično znegovano in stilsko individualizirano ženskostjo in umeščeni v kulturne tradicije slovenskega prostora rekontekstualizirajo in ostrijo ideološke spopade tržnih strategij in kulture porabništva poznega kapitalizma. Namen prispevkov je "prebrati" del teh ideoloških tokov v slovenskem tisku. Besedilo Ane Vogrinčič na primeru slovenske ženske revije z barthesovsko metodo branja demonstrira konstrukcijo bralke in ženskega mentalnega, melodramatičnega univerzuma. Hajrudin Hromadžić analizira oglase hot-line ter lacanovsko opiše postopke fetišizacije ženskega telesa in nacionalizacijo pornografskega diskurza. V prispevku o Janini akciji za Slovenko leta rekonstruiram postsocialistične nacionalne imaginarije. Naše konkretne primere iz slovenske tiskane bere podob ženske uokvirjata pogleda od zunaj: na začetku stoji besedilo Rolanda Barthesa "Obraz Garbo" v prevodu Polone Poberžnik, ki dodaja zgodovinsko vodilo branja kolektivnih vizualnih fabulacij ženske; na koncu pa zgodovinski pregled vstopa ženskih vsebin v stripovski diskurz Igorja Prassela.

Vsi naši prispevki so nastali kot rezultat praktičnega branja množične kulture na Fakulteti za podiplomski humanistični študij. Tukaj se zahvaljujem tudi vsem drugim, ki so sodelovali v teh "delavnicah"; čeprav njihovo delo tu ni vključeno, so s svojimi idejami in provokativnim gledanjem na žensko pomagali oblikovati duha pričujočih razprav.